

MAGYAR MÚSA.

Költ Bétsben 4. Februáriusban 1789.

Szántód 17-dik Januárii 1789. (HORVATH ADAM.)

Egy Magyar Múza szól a' Magyar Kurirnak.

Hgen érzékeny Levél előttem a' Magyar Kurirnak 17-dik Levele vagy-is lapja, 's midön a' tegnapi szép est-hajnalkor, az Eg-visgálóknak ott említett jegyzésekről való gondolkodásban el-találék szeni deredni: el-ragada engemet *Urania* Barátném, egélsz' az *Urania Planétáig*; a' honnan az üstökös tsillagok közelebből szemléltethetnek; 's hát láték ott sok Böltseket; de mind tsak mostanában élöket vagy élteket. (a) 's többnyire mindnyájoknak

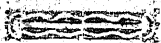
(a) Uj Böltseket említ; azért: mert már a' régibb Eg-visgálóknak *Langrenus* és *Ricciolus*, adtak egy egy darab lakó földet és Birtókot a' Hóldban; mivel hát az ujjabaknak ott nem jutott; képzeli a' Magyar Músa: mintha azok; az ujjonnan talál; vagy még nem régen ismert *Urania Planéta*-ban kerestek volna magóknak lakó helyet. — Senki meg-ne ütközzön mindazáltal benne; ha olyan Böltsek' nevére-is talál itt; a' kik régibbek *Urania* fel-találásánál — szabad a' képzelődés.

52

nak nagy hofzszú és vastag réz tső vala előttök, és azon kukutskáltak által — tsak az egy *Neutons* különbözött a' többitől, a' ki már nem igazolván Öreg szemeinek öblös boritékjait, ne-hogy az azokba bé-menő sugárok, a' többitől különböző szegleteket tssináljanak: (b) bé-húnyta szem-héjjait, és mélységesen okoskodván azokból, a' miket régen látott és tapasztalt; tanította a' többi vele lévő Tudó.

(b.) Czélozás vagon, az *Opticusok*nak, látás körül böltsekedőknek, már közönségesse lenni kezdett gyanúságokra: hogy egy ember, vagy egy szem láthat valamely külső dolgot nagyobbnak, vagy kisebbnek, mint a' másik, és a' színeket is képzelheti különbféleknek edgyik mint a' másik, azért: mert ha a' testeknek színe vagy színesege, a' testekben lévő legapróbb részeknek tömötségetől, és az azokba belé isapódható Náp-sugároknek különbözésétől függ, és változik: ugy a' színeket változtathatja, a' szemben lévő folyadékoknak 's boritékoknak is tömötségre, 's a' belső görbeségre nézve egymástól való különbözése. És hogy a' szem-feneknek *Tunica retinának*, vagy a' mint mások állitják, a' *Choroides* nevü másik szem-takarónak belső öbli, a' mint annak ki-terjedtebb, vagy szorúltabb görbesége vagon, változtathatja a' külső testeknek ugy-tett nagyságát; *apparentem magnitudinem* — És ez ugyan természeti okokból könnyen kihozható igazság; 's el-is hiszem: hogy az *Astronomiának*, Tsillag-visgálás' Tudományjának ebből következhető nehézségeit-is, ugyan azon Böltsek meg-fejthetik, a' kik amannak visgálásában gondofabbak, (mivel az *Astronomusok*, az ugy-tett nagyságokból, *Apparenti magnitudine*, és

va-

dőfokat a' Természet titkaira. (c.) Ott láttam közel állani a' Berlini Királyi Ég-visgálót-is, a' maga mezfze-néző tsévéjével. És azzal által-ellenbe meg-állá egy el-takart ábrázatú Afzfzony, kinek a' vékony fátyol alól ki-tündöklött, drága gyöngyös Pártája — jobb kezében egy kettős Keresztet tartott — a' Magyar Pártából, és kettős Keresztből észre vet-

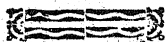
E 2

tem:

valóságos mezfzesésekből szokták a' testeknek igazi nagyságát ki-tanúlni) de tsak-ugyan ebben a' különözésre hajlandó, 's nagyon sokat tudni kívánó Világban, némely értetleneknek az az állítás, hamar *Scepticismust* okozhat.

(c.) Tanította *Newton*, 's tanítja ma-is, a' vele együtt élt 's utánna élő böltseket, és meg-érdemlette a' Tudós Világtól, hogy még életében imádtá Tudós munkáit. Követte *Mussenbrek*, magyarázta *Gravezand*, sőt két igen szép Könyvetskéjét *Newton* nevééről nevezte. De a' kik hozzánk közelebb vagynak-is; az ő Tanítványja az éles eszü *Boskovits*, a' ki a' testek' természeti-erejéről való böltselkedésben, sokasította a' *Newton*' találmányjit, és a' ki nevezetes a' többek-közt, a' Hóld béli-fogyatkozásokról irt szép munkájáról. Tanítványja Nemzetünköl ama nagy nevezetü *Makó Pál*-is, a' ki igazán neveli Mesterének ditsőséjét, 's a' kit ha egyébért nem-is; méltán betsülhet Béts, és ő érte Bétsét más szomszédok, tsak azért az egy igazán Tudós munkájáért-is, mellyet a' mélységes *Algebrának* leg-felsőgefebb részéről, a' *Differentiális és Integrális Calculusról* irt. Tanítványja a' Nagy Tiszteletü *Horváth János*-is, a' kinek nem tsak Pest, hanem az egész Haza sokkal tartozik: mind a' *Mathesisnak* gyengébb részeit olyan érthetően tanítja, hogy lehetetlen

meg.

tem : ki - légyen? 's mig bámúlok , még - szollal a'
Szüz , és érthető hangal ezt mondja a' Berliui Eg-
visgálónak :

Ne ijesztgess jó Barátom! több-több kételkedéssel —

Ne — üstökös tsillag felöl való jövendöléssel.

S' hát már a' leg-meszszebb való égi testek-is jönnek

Rofsz hirt mondani ez ugy-is félelmes elztendőnek?

Nem elég: hogy a' *Hóld'* szarva edgyik *folyó vizembe*

Belé öklelt; 's már jó formán bé-sütött kebeleembe.

Es, hanem-ha *Vitéz Sasom* gyors *Pegazus'* formában,

Repült 's félszket tsinált - vólna a' *Hóldnak* Udva-
rában,

Keresztemre a' ló-farkak már ugy törekedének ,

Hogy neki ez múlt *egy-száznál* többet ne - enged-
nének.

Változtasd számvetésedet 's görbe *Lineaidat* :

Vezesd titkosabb útakon üstökös tsillagidat.

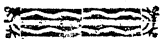
Nem leszsz szégyen meg-tzáfolnod jó hozzá-vetésedet,

Mellyre *csak hasonlatosság* bátorított Tégedet (d.)

S'

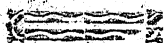
meg-nem-érteni : mind kivált *Physikájában* 's *Me-
chanikájában* ki - tettik , mely nagyon méltó a'
Neuton' tanítványságára , 's más több nagy em-
berek-is hazánkban.

(d.) Ne - szégyeneljék a' Bölts Eg - visgálók ezt a'
szót: *csak hasonlatosság*. Nem szégyenlette ama'
nagy Astronomus , *Cassini* , az 1572 és 1680 elz-
tendőkben láttatott két üstökös tsillagoknak némü
némü *hasonlatosságából* , az utolsóinak útját , mind-
járt , mihelyt fel - tettzett meg - jövendölni , és né-
mely részben meg-is felelt jövendölésének a' va-
lóság. De külömben-is , mivel az üstökös tsilla-
gok'

'S tán azért látják Berlinből olly gyors fordulatjait,
Hogy a' Berlini barna *Sas* szíjetteti útjait:
'S tán ez *Sas* akar Amonnak menyköveket hordani,
'S egy üstökös *Mercuriust* előre botosítani.
Ne — Tudós és Bölts Barátom! ne — egy Szüz kér
Tégedet, —
Változtasd-meg e' tsillagról tett jövendölésedet.
Ez

gok' útjainak (mellyek a' mi látásunk határozatján leg-felgyebb fél-éztendeig szoktak járni) csak kitsiny darabját lehet valósággal vizsgálni és számvetés alá venni; igen nagyok kell pedig ezeknek kerületjeknek lenni: annak a' kitsiny görbeségnek valóságos hajlásában, ha csak igen kitsinyt hibáz-is a' számvetés, nagyot hibázhat az egész Kerületben. Ez az oka: hogy ama' halhatatlan érdemű *Neuton* sem merte bizonyosan meg határozni az üstökös tsillagok' útja görbeségének természetét (hogy Ellipsis e' vagy Parabola? Probabile est cometas in Orbibus Ellipticis admodum eccentricis moveri; ő ugyan szépen gondolkodott, hogy mehetnek az Égi-testek ollyan *Elliptica* vagy tojás formájú görbe lineákon-is, mellyeknek tartalék pontjaik-is hasanló Törvényen változnak) *Doerfel* pedig más Törvényű utat tsinált az üstökös tsillagoknak, minekutánna gondosan meg vizsgált volna azt, mely 1680 ban, és 81-ben látszott (és találta azt Parabolának, Cujus curvatura in se per naturam non redit) és *Neuton* láttatik ebben sem ellenkezni: a' minthogy *Gravezand* a' *Neuton* eszének leg-szerentsélesebb magyarázója, nem meri magát a' három görbeségek közül edgyikre-is meg-határozni, hanem azt mondja étallyában: Vice autem curvaturam, ab hac eadem Gravitate etiam pendere ex eo sequitur, quod corpus ex hac Gravitate describat aut Ellipsin, aut Parabolam, aut Hyperbolam, quales Lineas descripsisse hos Cometas constat, quorum trajectorye fuere determinatae, de ha valósággal Ellipsis volna-is, mi-helyt

Ez ugyan már ha fel-jöhet, ötödik lesz az égen
 Mellyeket ezen századra ki-számolták már régen. (e)
 Hogy vagy nyóltzvan kilentzedik esztendő vége-felé,
 Vagy a' kilentzyenediknek kezdetében jön elé.
 De lám bölts vólt *Bernoulli*, a' ki itt áll melletted,
 Meg kérdem; váljonn magára — 's feleljen-meg helyetted;

Ö-is elmés számvetéssel ki-tesinálta előre
 Egy tsillagról, hogy visszja - jön harmintz-nyóltz
 esztendőre (f.)

'S nem jött. — — De mit íránkozom? — Hatalma-
 sok az Egek!

'S mind ki-szabott úton mennek minden Égi seregek.
 Fel-

helyt az változó tengellyü léfzen, mindjárt nem
 lesz a' jövendölésre egyéb bizonyos okunk a' hasonlatosságnál a' mint fellyebb mondám.

(e) Ez-előtt 50 esztendővel ugy számolták, hogy
 még ebben a' Században öt üstökös tsillag fog
 látszani, azok' közül, a' mellyek már valaha
 látszattak: az első 47-dik, a' másik 51-dik, a'
 harmadik 58-dik, a' negyedik 83-dik esztendejében
 ezen századnak; ez az utolsó mellyet nagyon
 várunk, ötödik, majd el válik mi lesz ebből-is.

(f.) *Bernoulli* *Jakab* annak az üstökös tsillagnak
 mozdulásából, melly 1680-dik esztendőben lát-
 szott, igen elmés hozzá-vetéft tesinált, annak ke-
 rületjének ki-számolására: és ugy találta, hogy 38
 esztendők, és 147 napok múlva visszja-jön, 1719-
 dik esztendőben Május Hónapban. De meg-tsalat-
 tatott a' nagy elméjü *Bernoulli*. — Azok a' kik a'
 mostanra várt Bújdosó tsillag kerületjének 129 esztendőt
 tesznek, sokkal jobban bizathnak a' magok jövendölésse bé-
 tellyesedéséhez; mert ha az üstökös tsillagoknak Ege,
 minden Planétáknak Egen fellyül; igen meszsze
 vagynak mind a' nap-tól, mind mi tölünk-is; az pedig már tudni-
 való mind a' *Neuton*' természeti Törvényjeiből, mind
 a' *Planétáknak* jól ki-tanúlt fordulatjaiból, hogy

Fel-jöhet az az üstökös' tsillag-is látásunkra;
'S ám jöjjön; — de hát — mi veszélyt várunk ab-
ból magunkra?

Ha mindenütt romlás volna a' hol az a' tsillag jár;
Öszvé-esküdtének volna a' többi bújdosók már
Régen ellene, hogy rendes útjából ki szorítsák,
Vagy a' heves nap' testébe egészízen bé-talzitssák.
Nem Ti, üstökös tsillagok, 's nem Ti más égi-testiek,
Kik a' mezfzeseséghez-képpett vagytok serények 's
reflek.

Hanem az a' Mindenható a' ki forgat Titeket,
A' ki néktek a' kezdetben útát tsinált 's kereket,
Az okozhat veszélyt, romlást, az tsinál tsendességet,
Ő jövendölhet igazán, mert ő tsinálhat véget.
Ő az a' ki az üstökös tsillagot teremtette
'S a' *Nap* mintegy *tűz-hely* körül útnak úgy eresztette; (g.)

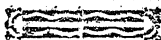
Hogy halad, s' igen hozszúkás görbe lineán megyen,
De-már; hogy ez a' görbeség milyen Törvényű
legyen?

Még ma sem tudjátok, Böltsek! — tudja az égek Attya,
A' ki mind ezt, mind a' többi nagy testeket forgatja,
Igaz: hogy vénül a' Világ, és fogy éltető 'Sirja,
Hanyatlik görbült öregként; — büne terhét nem bírja.
Változnak rendes folyáfi mint egy a' természetnek,
Talám ő-is és mindenek a' véghez közelgetnek.

Mi-

a' kerületeknek késősége, a' testeknek mezfzeseségekkel nevelkedik (*Quadrata temporum periodorum*, sunt ut cubi *Distantiarum*) és így tsak *Üranjának*-is kell 64 elztendő, míg a' napot békerüli. Hanem, ha már az nem lesz igaz; hogy mikor az üstökös tsillagok szemünk elöl eltűnnek, azt az ő mezfzesések okozza; ugy ezen fel-tétel-is kérdést szenved; de jaj akkor a' Planétáknak; vagy ha azoknak nem, a' *Neuton'* Törvényjeinek.

(g.) A' Nap' körül, mint *tűz-hely* körül: — Nem tsak azért *tűz-helyje* a' *Nap* (a' mint igazán lehet nevezni Magyarúl) az üstökös tsillagnak, mivel

Mikor a' hideg, az embert százként fagylalgatja,
 A' hó közzül *menydörgéssel* zeng az ég bóltozatja. (h)
 De hát ezt-is ki tsinálja? mind az egek Királyja,
 Minden ez Urnak szolgája; mert ő Világ' Birája.
 Oh! de gondvifelője-is, 's egyfzersmind édes Attya —
 Szünj-meg hát *mellyem* pihegni — szünj-meg *szé-*
mém' harmatja!
 Szemem! mely vagy szeme fényje, 's *mellyem!* mely
 vagy melly-vasa
Europának. — A' Dölyfös *hóld* bár akár mint forgassa
 Fel-emelt szarvát ellened; — az egek hatalmasok
 Mind azokat el-háritui, a' mellyek ártalmasok. —
 Am kettős legyen két-felől *Kerefztem'* ellensége,
 Hiszem régen ki-tsinálta az Isten' bőltsétsége,
 Hogy *két-fejű Sas* legyen az, mely védelmemre álljon.
 Két-fejű; 's kettős ereje minden-felé szolgáljon.

azt-is mint más bújdosó tsillagokat, az világosít-
 ja 's melegíti közönségesen (ha ugyan a' meszsze-
 ség miatt melegítheti) hanem azért-is, mert an-
 nak a' görbe Lineának, mellyben (teszem most,
 hogy az; Ellipsis) a' Nap' körül fordul a' tsillag;
 két *Focussa* tűz-helyje vagyon; egy közép' pont
 helyett két *tartálek-pontja*, egy-mással által-ellen-
 ben, és az ilyen edgyik pont a' Napnak közepében
 vagyon. — Vallyon, nem annyit különböz-é a'
 bújdosók 's üstökösök kerületjének görbésége az
 igazi *Elliptica Lineától?* a' mennyire változtatik
 a' Napnak közepében gondoltatott edgyik tűz-
 hely, a' napnak valóságos de igen kitsiny fordú-
 lásának közép pontjától, mely nem ugyan közép-
 pen, de magának a' Napnak testében bizonynyal
 benne vagyon.

(h.) Nálunk ez Uj-esztendőben Januáriusnak 10-dik
 napján menydörgés hallatott, dél-előtt tized-fél
 óra-tályban, mind innen mind túl a' vizen (a'
 Balatonon) *Tiharban* és *Szántódon*; holott tsak
 az előtt való héten vett-meg a' hideg egynéhány
 embert.

MAGYAR MŰSA.

Költ Bétsben 18. Februáriusban 1789.

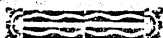
TOROTZKÓI LÁTÓNA, avagy

SZÜLETÉSI VERSEK

Tiszt. Tudós *FARTZADI NAGY GABOR* Urám-
hoz, a' Torotzkó-Szent-Györgyi Ref. Ekklesiának
Lelki Pásztorjához, és a' Nagy-Enyedi Kerületbeli
Ref. Ekklesiák' Hites Notáriusához, midőn Élete'
kedves Párjának, Tiszteletes Nemes *TSEBTONI*
VAJDA KLARA Afzszonytól Elsőszülött Magzat-
ja *ANNA* nevű Leánya született volna 1788-dik
Eszterdöben Novembernek 30-dik Napján.

Uj-Tordából. GY. J.

A' mit Isten adott, így felel a' Bába,
Bé-lépvén egy kisdéd Vendég a' szobába,
Ki-is egy temérdek letétséggel vakos
Világban volt kilentz hónapokig lakos,
Melynek egén a' Nap soha nem Sátoroz,
Tsillagok' rendében az Hóld sem táboroz.
Hol egy világtalan éjjelnek környékén
Alóm ül fekete szönyeggel vontt székén,
Az öt érzékenység' kapuit bé-zárván,
A' serkentő-órák' költésit nem várván:
Hol az halgatásnak helyén bé-petsételt

Rejteken egy kised férgetske vett lételt:
 Férgetske, de még-is az Égnek Magzatja,
 A' Lelkek' Attyának remek ábrázata.
 Hol a' levegő-ég' balzsami ereje
 Nem vólt az éltető lehellet' kút-feje.
 Hol a' minden Böltsek' mesterségek felett
 Mindenható ujjal fonnak olly kötelet, (a.)
 Melly két ellenkező, külömb természetet
 Szoross Edgyeségnek bilintsébe vetett:
 Halhatatlant kötött töredékeny párhoz,
 Az Istenség' tiszta lehelletét sárhoz.
 Hol a' Világ győző tsudáknak rakássa
 Ama nagy Teremtés' mühellyének másza;
 Melyben a' nagy Világ kis példában készül,
 A' femminek méhe minden-nap lételt szül;
 Léven a' formátlan zür-zavarnak képe
 Majd a' földi minden teremtmények' szépe.
 Hol a' Bün, ez a' föld el-pusztító szikra
 Taplót lelvén, terjed egy tefről másfikra;
 Ama' mérges kút-fő folyásit szélelfti,
 Ama régi kovász a' téltát élelfti.
 Hol épül nem földi sinor-mértek nyomon
 Kéz-nélkül tsinált ház por-fundamentomon,
 Hová egy mennyei Polgár-nemességgel
 Biró szabad Gazda belé-száll olly véggel,
 Hogy az angyali kar és barmok' osztálya
 Között lántz-fzem légyen az Isten' tsudája;
 Kerefsen tengeri habok között partot,
 A' múlandók által az örökké-tartót,
 Hol elsőség felett két nagy bajnok testvér
 Külfködvén, a' nagyobb a' kisebbel nem ér. 1.

Mos. 25: 22.

(a.) A' Léleknek a' testel való edgyesülése.